

Микола Сенченко,
директор Книжкової палати України,
професор

24 січня 2019 року Державній науковій установі "Книжкова палата України імені Івана Федорова" виповнюється 100 років. Сьогодні це найбільша наукова установа у сфері видавничої справи та інформаційної діяльності, що збирає, аналітично обробляє і зберігає друковану продукцію, видану на території України. Книжкова палата заснована на загальнодержавній власності й перебуває у сфері управління Державного комітету телебачення і радіомовлення України.

Погляд у минуле

В історії нашої держави січень 1919 року був сповнений буремних подій: громадянська війна, зміна влади, господарська розруха, холод. Проте ці перешкоди не стали на заваді українським ученим і книголюбам, які давно плекали думку про збереження для нащадків духовних надбань нашого народу. Попри надзвичайно складні умови ентузіасти розпочали збирати книги минулих років, формувати каталог і закладати підвалини книгосховища. Це був час, коли українська інтелігенція після революційних подій 1917 року намагалася творити інфраструктуру незалежної Української держави, в якій чільне місце виділялося Книжковій палаті, що мала реєструвати та зберігати примірники всієї друкованої продукції, виданої на території країни.

Минали роки. Змінювалися уряди й місце перебування Книжкової палати: Київ — Харків — Уфа — Харків — Київ. Упродовж століття змінювали дислокацію та умови зберігання і книги, газети, журнали, плакати. Проте разом із ними збереглася й історична правда про Україну. Це документальна пам'ять нашої країни, сторінки життєпису української нації, які мусимо передати майбутнім поколінням, попри труднощі та випробування.

Цікаво, як повторюється історія. За часів Української Народної Республіки — складних і суперечливих — голова уряду Володимир Винниченко виділив

100 років Книжковій палаті України

кошти для створення Книжкової палати й всіляко підтримував її діяльність. Минуло 100 років. У Києві побудовано сучасне книгосховище та науковий корпус для співробітників. Проведено модернізацію протипожежної системи, систем опалення й кондиціонування книгосховища. Розроблено проект будівництва нової споруди на 15 млн одиниць зберігання. Проте змінюється влада, новий уряд позиціонує себе як "український" — та все завмирає. Не виділяються кошти навіть на опалення книгосховища. Здавалося б, незалежна держава має дбати про власну історію, берегти як зіницю ока документальну пам'ять, але новій владі вона не потрібна. Їй потрібно боротися з історичним минулим, знищувати пам'ятки історії й духовну спадщину!?

Здобутки та проблеми сьогодення

Книжкова палата України — унікальна за обсягом, різноманітністю та характером своїх функцій. За роки діяльності установа зробила вагомий внесок у розвиток науки, культури, освіти, бібліографічної, книговидавничої й бібліотечної справи, інформатизації суспільства, у збереження й пропаганду української книги. Її наукова діяльність знаходить вияв в організації й здійсненні багатоаспектного вивчення книги та преси як активних засобів масової інформації, сприяє ефективному виконанню їх соціальних функцій. Органічне поєднання теорії й практики, традицій і новизни — ті принципи, на які завжди спиралася у своїй діяльності Книжкова палата України.

Головними досягненнями колективу установи за минулі роки є:

1. Постійний контроль за надходженням обов'язкового примірника видань, його опрацювання й комплектування видавничою продукцією фонду Державного архіву друку.

2. Здійснюючи одну з головних соціальних функцій, а саме — державну бібліографію на основі

державної реєстрації видань, що виходять в Україні, Книжкова палата інформує про них у формі державних бібліографічних покажчиків — літописів. Відомості подаються за видами видань у таких спеціальних бібліографічних покажчиках: "Літопис книг" (двічі на місяць); "Літопис авторефератів" (щоквартально); "Літопис журнальних статей" (двічі на місяць); "Літопис нот" (раз на рік); "Літопис образотворчих видань" (раз на рік); "Літопис картографічних видань" (раз на рік); "Літопис рецензій" (раз на рік).

3. Удосконалено й розширено локальну комп'ютерну мережу до 97 робочих місць і забезпечено доступ до інформаційних ресурсів Книжкової палати України.

4. Сформовано електронний каталог "Книги за роки незалежної України", який постійно поповнюється завдяки внесению бібліографічних записів про видання, що надходять до Книжкової палати. Пошук проводиться в автоматичному режимі за багатьма параметрами (автор, назва, видавництво, рік і місце видання, Міжнародний стандартний номер книги (ISBN) тощо).

5. Започатковано електронні каталоги нотних, образотворчих, картографічних та електронних видань. Переведено на цифрові технології підготовку літописів нотних видань і рецензій. Створено тематичні бази даних щодо європейської та євроатлантичної інтеграції України, функціонування в країні державної мови та мов меншин.

6. Розпочато створення баз даних ретроспективної бібліографії (бібліографознавчих і бібліографічних видань), образотворчих видань із фонду Державного архіву друку, починаючи з 1917 року; розроблено тематичні бази даних: "Лауреати Національної премії України ім. Тараса Шевченка; "Голодомор 1932—1933 років в Україні"; "Інформатизація у видавничій, поліграфічній та бібліотечній галузях"; "Публікації про республіку Білорусь в Україні" для здійснення міжнародного обміну бібліографічною інформацією.

7. Запроваджено технологію формування карток Державного архіву друку на газетні та журнальні видання поточних років за допомогою конвертації баз даних державної реєстрації цих видів видань у відділі наукового опрацювання обов'язкового примірника.

8. Розпочато електронну ретроспективну каталогізацію книжкових видань із фонду Державного архіву друку, починаючи з 1917 року.

9. Змінено робочі форми та вихідні стилі у ProCite, оскільки набув чинності державний стандарт ДСТУ ГОСТ 7.1:2006, що регламентує нові правила бібліографічного опису; для підвищення якісного рівня підготовки баз даних державної бібліографії розроблено навчальну програму з використання ProCite 5, яку розміщено на інтранет-сайті Книжкової палати.

10. Розроблено електронні інформаційні масиви другої редакції УДК, "Таблиці зіставлення індексів УДК і ББК" та "Таблиці зіставлення індексів ББК і УДК"; створено електронне видання УДК на диску; за програмою "Українська книга" випущено друге видання таблиць УДК; розроблено електронний інформаційний масив скорочених таблиць УДК для

масових бібліотек, який розміщено на веб-сайті Консорціуму УДК у Гаазі.

11. Розроблено технічне завдання на виконання проєктів: "Переведення на електронні носії історичних фондів Державного архіву друку Державної наукової установи "Книжкова палата України імені Івана Федорова"; "Переведення на електронні носії історичних фондів Державного архіву друку Державної наукової установи "Книжкова палата України імені Івана Федорова"; "Формування національного газетного фонду України. Частина 1: Ретроспективний фонд 1917—1940 років та сучасний фонд"; "Державний електронний депозитарій друкованої спадщини України. Частина 1: Електронний депозитарій газет 1917—1940, періодичних і продовжуваних видань (крім газет) 1917—1940 років, книжкових видань 1922—1940 років та спецфонду 1917—1976 років".

12. Створено ретроспективну бібліографічну базу даних "Персональні бібліографічні посібники 1926—1930 років"; електронний ресурс "Історія видавництва України. Державні видавництва України 1917—2007 рр."

13. Удосконалено процеси створення баз даних поточної державної бібліографії за допомогою розроблення допоміжних list-файлів, що містять індекси УДК, списки назв газет та журналів, матеріали з яких відібрано до баз даних літописів, перелік спеціальностей, за якими проводиться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, та перелік організацій, в яких підготовлено дисертаційне дослідження.

14. Переведено на електронні технології контроль за дотриманням державних стандартів у книжкових, періодичних і продовжуваних (крім газет) виданнях.

15. Розроблено 16 національних стандартів, серед яких: ДСТУ 7343:2013 "Інформація та документація. Видання. Міжнародна стандартна нумерація нотних видань"; ДСТУ 3582:2013 "Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила"; ДСТУ 8299:2015 "Інформація та документація. Знак охорони авторського права. Правила подання у виданнях"; ДСТУ 7157:2010 "Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості"; ДСТУ 7342:2013 "Інформація та документація. Видавнича анотація. Правила складання та подання у виданнях" тощо, низку інструкцій і методичних рекомендацій.

16. За ініціативою Книжкової палати України внесено зміни до Закону України "Про обов'язковий примірник документів" щодо вилучення функції контролю з обов'язків юридичних осіб, які, відповідно до положень закону, є його одержувачами. З січня 2012 року державний контроль за доставлянням обов'язкового примірника документів здійснюють спеціально уповноважені органи з питань реалізації державної політики в інформаційній та видавничій сферах, у сфері інтелектуальної власності, архівної справи, кінематографії та інші одержувачі обов'язкового примірника документів. Також внесено зміни у

Кодекс України про адміністративні правопорушення щодо штрафних санкцій за недоставлення або порушення строку доставлення обов'язкового безоплатного примірника документів.

Тридцять років працює Книжкова палата в Києві. Безумовно, багато зроблено колективом за ці роки. Автоматизовано практично всі процеси опрацювання документів, а їх щороку надходить майже 140 тисяч. Проте є чимало проблем, розв'язання яких потребує відповідного фінансування.

Модернізація інформаційно-комп'ютерної мережі

1. Необхідно придбати нове програмне забезпечення, що сприятиме вдосконаленню бібліографічного та статистичного обліку книжкової продукції. Модернізація дасть змогу уніфікувати підготовку в різних режимах і форматах поточної аналітичної й статистичної інформації про друковану продукцію, на якісно новому рівні налагодити взаємодію з бібліотеками та інформаційними центрами.

2. Розпочати роботу зі створення українського ретроспективного електронного ресурсу "Книговидавання в Україні 1917—1941 років", що уможливить поступове переведення в електронну форму каталогів і покажчиків, охоплюючи дані про книги, нотні й картографічні видання. Електронні бази даних будуть представлені в зручній формі, забезпечені довідковою системою з пошуком інформації за багатьма параметрами, міститимуть інформацію в різних обмінних форматах (MARC21, ONIX, XML, Excel).

3. Розвивати довідковий ресурс для основних електронних інформаційних систем галузі у формі автоматизованих інформаційно-пошукових систем (АІПС) (довідники: найменування видавництва, колективних та індивідуальних авторів, серій, предметних рубрик, географічних об'єктів, мов і кодів країн). Це дасть змогу надавати користувачам АІПС уніфіковані дані, забезпечити легкий пошук потрібної видавця інформації, створити в країні передумови для контролю за контрафактною продукцією у видавничій сфері.

4. Розробити довідково-інформаційну систему Книжкової палати України на основі бібліографічної, статистичної й повнотекстової інформації, що сприятиме формуванню максимально повної та оперативної інформаційно-пошукової системи для галузі, яка працюватиме за міжнародними стандартами пошуку й використання різноманітних довідкових та ідентифікаційних даних.

Модернізація та впровадження нових інформаційних технологій бібліографічного й статистичного обліку; опрацювання обов'язкових примірників і друкованих видань усіх типів та видів; поетапне оцифрування найбільш рідкісних видань минулих років надасть можливість зберегти документальну пам'ять України для майбутніх поколінь і розширити спектр використання унікальних інформаційних масивів (понад 14,5 млн документів із 1917 року) з дотриманням усіх вимог їх довічного зберігання в Книжковій палаті.

Нове будівництво і ремонт приміщень

За роки функціонування в Києві Книжковій палаті жодного разу не виділялися кошти на капітальний

ремонт приміщень. Сьогодні потрібно провести капітальний ремонт покрівлі, приміщень наукового корпусу, реконструкцію другого поверху книгосховища площею 600 кв. м для оптимального зберігання друкованої продукції.

Однак головне завдання — будівництво другої черги книгосховища. Наявні площі старого книгосховища вичерпуються і їх вистачить щонайбільше на 3—4 роки. Керівництво Держкомтелерадіо переконало Кабінет Міністрів України у необхідності побудови другої черги книгосховища, як це було передбачено планом забудови ще в 1989 році. У 2012 році уряд виділив 1294,8 тис. грн на проектні роботи, завдяки чому було розроблено проект будівництва другої черги 14-поверхового книгосховища Книжкової палати загальною площею 8,5 тис. кв. м, розрахованого на зберігання 15 млн друк. од. продукції. Реалізація проекту дасть змогу поповнювати й зберігати фонд Державного архіву друку на паперових носіях упродовж 35 років. Проте коштів на будівництво в сумі 270 млн грн Книжкова палата й досі не отримала.

Перспективи

Сьогодення, характерною рисою якого стала потреба суспільства в електронних інформаційних ресурсах, цифрових документах, електронних бібліотеках, засобах віддаленого доступу, висунуло перед Книжковою палатою України нові завдання та вимоги щодо напрямів, умов і якості її діяльності. Відповідні положення чинного законодавства виявилися застарілими, не стимулюють розвиток інформаційних технологій, наукових досліджень, не забезпечують ефективного використання їхніх результатів і потребують удосконалення з урахуванням сучасних реалій розвитку суспільства.

У нашій державі потрібно формувати нову інформаційну політику, основними пріоритетами якої мають стати національні інтереси українського народу, розширення доступу до інформації та її відкритість для споживачів.

Розвиток інформаційного суспільства одночасно з впровадженням інформаційних технологій і поліпшенням комунікаційної інфраструктури потребує вдосконалення системи забезпечення населення друкованими та електронними виданнями, що, зі свого боку, цілком залежить від організації, функціонування й ефективності взаємодії суб'єктів видавничої галузі.

Електронні масиви інформації Книжкової палати України мають стати одним із найважливіших компонентів сучасної інформаційної системи в галузі видавничої та бібліотечної справи. Оскільки процеси створення цифрових ресурсів та управління ними повинні відповідати правовим нормам, потрібно законодавчо визначити Книжкову палату України міжгалузевим інформаційно-аналітичним і бібліографічним центром.

Книжкова палата України за функціональними обов'язками, кадровим потенціалом спроможна виконати всі завдання, що стоять перед нею, за умови належного фінансового забезпечення.